

Hz. Hasan'ın Çok Evliliği Efsanesi ve Detaylı İncelemesi

Prof. Dr. Resul Caferiyan

Maalesef İslâm hadis kaynaklarına yönelmiş büyük ve yıkıcı afetlerden biri de hadis uydurmak ve onları sahih hadislerin arasına yerleştirmektir. Bu, siyasi ve mezhepsel dürtülerle, bazen Emevî ve Abbasî hükümdarlarının menfur ve kirlî şahsiyetlerini temizlemek hedefiyle ve bazen de değerli şahsiyetleri tahrip etmek ve onlara darbe vurmak için gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle sahih hadisleri uydurma hadislerden ayırmak çok önemli ve zordur. İmam Hasan Mücteba (a.s) zehirli uydurulmuş hadisler dalgasının hedefine maruz kalmış şahsiyetlerdendir. Ama Allah'tan, ahmak düşmanlar bu defa onu birçok defa evlenme ve çok boşanmayla itham etmişlerdir. İmam Hasan Mücteba (a.s) gibi bir şahsiyet hakkındaki bu ithamın asılsız oluşu yeterince açıktır. Bu rivayetlerin bazılarında şöyle yer almaktadır:

İmam Ali (a.s) kendisine Hasan, Hüseyin ve Abdullah b. Cafer'in kızını istediklerini söyleyerek danışan bir şahsa şöyle buyurur:

“Hasan'ın çok kadın boşadığını bil. Kızını Hüseyin ile evlendir. Zira kızın için daha iyidir.”¹

Bir başka rivayette ise İmam Sadık'ın (a.s) şöyle buyurduğu yer almıştır:

“Hasan b. Ali (a.s) elli kadını boşamıştır. Bunun neticesinde Hz. Ali (a.s) Kûfe'de ayağa kalkıp ey Kûfe halkı Hasan'a kız vermeyin zira o çok kadın boşamaktadır diye buyurur. Bir adam ayağa kalkar ve şöyle der: Allah'a yemin ederim ki böyle yapacağım. O Allah Resultü'nün (s.a.a) ve Fatıma'nın (a.s) evladıdır. İsterse eşiyile birlikte yaşar ve istemezse boşar.”²

Bir başka rivayette de İmam Bâkır (a.s) şöyle buyurmuştur:

Ali (a.s) Kûfelileri muhatap karar kılıp şöyle buyurmuştur: “*Hasan'a kız vermeyin zira o çok kadın boşamaktadır.*”³

¹ el-Berkî, Mehasin, c. 2, s. 601.

² el-Kâfi, c. 6, s. 56, h. 4 ve 5.

³ Deaimu'l-İslâm, c. 2, s. 257, h. 980.

Ensabu'l-Eşraf⁴, Kutu'l-Kulüb⁵, İhyau'l-Ulum⁶, İbn Ebi'l-Hadid'in Nehcü'l-Belağa'sı⁷ gibi Ehl-i Sünnet'in tarihî kitaplarında da bu konu tekrar edilmiştir. “Yalan ne kadar büyük olursa kabul etmesi daha kolaydır” sözüne binaen bazı uydurmalarda İmam Hasan'ın (a.s) boşanmış olduğu eşlerinin sayısını üç yüz kişiye ulaştırmışlardır.⁸ Bunların tümü pespaye ve değersiz olup akıl ve mantıktan uzaktır. Bu nakillerin doğru olmadığına delalet eden elde birçok tarihî ve itikadî delil mevcuttur:

1- İmam Mücteba (a.s) hicrî ikinci veya üçüncü yılda Ramazan ayının ortasında dünyaya gelmiş ve hicrî 28 Sefer 49. yılda dünyadan göçmüştür. Kendisinin ömrü 46 veya 47 yıldan fazla olmamıştır. Eğer Hz. Hasan'ın (a.s) ilk evliliği 20 yaşında gerçekleşmişse, babasının şehadetine, yani hicrî 40. yıla kadar, 17 veya 18 yıllık bir süre zarfında bunca evlilik ve boşanmanın gerçekleşmiş olması lazımdır. İmam Hasan (a.s) babasının hâkimiyeti dönemindeki beş yılda Nehrevan, Cemel ve Siffin savaşlarının tümüne katılmıştır. Kendisi yirmi defa yaya olarak Medine'den Hacca gitmiş ve Hac etmiştir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, bu kadar evlilik için yeterli vakit ayırmış olması nasıl mümkündür? Bundan dolayı böyle hadislerin kabul edilmesi akıl dışı bir husustur.

2- Hadis kitaplarında yer alan hadislerin çoğu İmam Sadık'tan (a.s) nakledilmiştir. Yani bu konu İmam Mücteba'dan (a.s) bir asır sonra gündeme gelmiştir. Çünkü İmam Sâdik (a.s) hicri 147. yılda vefat etmiş ve İmam Mücteba'nın (a.s) şehadeti ise hicri 49. yılda gerçekleşmiştir. Eğer gerçekten bu rivayetler İmam Sadık'tan (a.s) ise İmam bunları bir asır sonra söylemek ile ne hedef gütmüştür? Kendisi, İmam Hasan'ın (a.s) ailevî buhranını beyan ve ifşa etme gayesi mi gütmüştür? Bu sözün tam o sırada İmamların (a.s) iflah olmaz düşmanı Mansur Devanikî tarafından dile getirilmesi düşündürücüdür.

Mesudî, Mansur'un Horasanlıların topluluğundaki konuşmasını şöyle nakletmektedir:

“Allah'a yemin olsun ki Ebu Talip oğullarını hilafet ile baş başa bıraktık ve hiçbir şekilde onlara itirazda bulunmadık. Böylece Ali b. Ebu Talip hilafeti ele aldı. Yönetimde başarılı olamayınca hakemliğe teslim oldu. Halk ihtilaf etti ve görüşleri farklılaştı. Neticede bir grup kendisine hücum etti ve onu öldürdü. Ondan sonra Hasan b. Ali ayağa kalktı. O, kendisine birtakım mallar sunulduğunda alacak bir kimse değildi. Muaviye hileyle onu kendisine veliaht yaptı ve sonra da azletti. O, kadınlara yöneldi. Evlenmediği ve boşanmadığı bir gün yoktu. Neticede yataкта dünyadan göçtü.”⁹

3- Eğer böyle bir şey gerçekleşmiş olsaydı, kendisinin elbise rengi ve kalitesi gibi en küçük hususlarına itiraz eden yeminli düşmanları ve bahane peşinde koşanlar, onun hayatı zamanında bu meseleyi kendisi aleyhine kullanır ve Hz. Hasan (a.s) ile yaptıkları

⁴ Ensabu'l-Eşraf, c. 3, s. 25.

⁵ Kutu'l-Kulub, c. 2, s. 246.

⁶ Muhaccebetu'l-Beyza, c. 3, s. 69.

⁷ Şerh-i Nehcü'l-Belağa, c. 4, s. 8. (Dört ciltlik)

⁸ Bkz. Kutu'l-Kulub, Ebu Talib Mekki.

⁹ Murucu'z-Zeheb, c. 3, s. 300.

tartışmalarda ve ona yönelttikleri eleştirilerde bu noktayı –doğru olması durumunda büyük bir zaaf noktası sayılırdı- vurgularlardı. Lâkin o dönemden böyle bir husus aktarılmamıştır.

4- Tarih kitaplarında İmam Hasan'ın (a.s) eşleri, çocukları ve damatlarının sayısına dair aktarılanlar, bu rakamlar ile uyuşmamaktadır. Çocuklarının sayısı hakkında en fazla 22 ve en az 12 rakamını vermişlerdir. Kendisinin eşi sıfatıyla sadece 13 isim zikredilmiştir. Bunlardan üçü dışında diğerlerinin yaşam öyküsü hakkında elde bir bilgi mevcut değildir. Aynı şekilde tarih kitaplarında o büyük şahsiyetin sadece üç damadından söz edilmiştir.¹⁰

5- Boşanmanın çirkin bir şey olduğuna delalet eden birçok rivayet vardır. Bu rivayetler Şia ve Ehl-i Sünnet'in hadis kitaplarında mükerrer bir şekilde nakledilmiştir. Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Allah nezdinde en nefret edilen helal boşanmadır.”¹¹

İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Evlenin ama boşanmayın. Zira boşanmak Allah'ın arşını titretir.”¹²

Aynı şekilde İmam Sâdık (a.s) babasından şöyle aktarmaktadır:

“Allah, çok boşanan ve cinsel zevk değişiklikleri ardında koşan kimseyi düşman sayar.”¹³

Böyleyken masum bir İmam'ın mükerrer bir şekilde böyle bir fiili işlediğini, bu fiilin bir açıklaması olmadığını ve bu yüzden de babasının onu engelleme girişiminde bulunduğu söylemek mümkün müdür?

6- İmam Mücteba (a.s) kendi zamanının en abid ve zahit insanıydı.¹⁴ Sürekli şöyle yakınırdı:

“O'nun evine doğru yaya olarak gitmediğim müddetçe Rabbim ile mülakat etmekten hayâ ederim.”¹⁵

O, yirmi defa Medine'den Hacca gidip haccetmiştir. Böyle amelleri işlemesi nasıl mümkün olabilir?

7- “Çok boşayan” sıfatı, cahiliye döneminde de kötüydü. Hatice (a.s) amcaoğlu Varaka'yla kendisini isteyenler hakkında konuştuğunda ve hangisine olumlu cevap vermesi ile ilgili olarak kendisine danıştığında, Varaka şöyle cevap verir:

¹⁰ Hayatu'l-İmam el-Hüseyn (a.s), c. 2, s. 463-469 ve 457.

¹¹ Sünen-i Ebi Davud, c. 2, s. 232, h. 2178.

¹² Vesailu'ş-Şia, c. 15, s. 268; Mekarimu'l-Ahlak, s. 225.

¹³ Vesailu'ş-Şia, c. 15, s. 268, h. 3.

¹⁴ Fevaidu'l-Samtin, c. 2, s. 68; Biharul-Envar, c. 16, s. 60.

¹⁵ Biharul-Envar, c. 43, s. 399.

“Şibe çok kötümserdir, Ukbe yaşlıdır, Ebu Cehil, kibirli ve cimri bir erkektir ve Silet çok boşayan bir erkektir.”

Bunu üzerine Hz. Hatice (a.s) şöyle der:

“Allah’ın laneti bunların üzerine olsun. Ama bir başka erkeğin de beni istediğini biliyor musun?...”

Bu, cahiliye döneminde kınanan ve yerilen bir haslet olmasına ve o dönemdeki halkın bu haslete sahip (çok boşanan) kimseye kız vermeye yanaşmamasına rağmen, Hz. Ali (a.s) kendi zahit ve takvalı evladını nasıl böyle niteleyebilir?! Allah’ın menfur gördüğü böyle beğenilmeyen bir haslete masum bir imam nasıl bulaşabilir? Burası düşündürücüdür. Bunlar, bu nakillerin yalan ve asılsız olduğunu kanıtlayan delillerin bir kısmıdır. Bundan dolayı değerli Hz. Muhammed’in (s.a.a) dilinden aktarılan birçok rivayette övülen ve methedilen bir şahıs hakkında¹⁶ bu pespaye anlamları ve yanlış nakilleri kabul etmek mümkün değildir.

Peki, detaylı ve dikkatle verilen yukarıdaki bu cevaplar hakkında aşağıdaki şu sorulara nasıl cevap verilmelidir?

1- Her şeyden önce İmam’ın (a.s) ilk evlilik yaşı neye göre 20 olarak farz edilmiştir? İkincisi bunun doğru olduğunu kabul etsek bile İmam Ali’nin (a.s) beş yıllık halifelik ve savaşlar dönemine baktığımızda hata yaptığımızı görmüş olacağız. İmam Hasan (a.s) Küfe’ye geldiğinde yaklaşık 33 yaşında idi. Onun (a.s) evliliklerinin başlangıcından itibaren -o zamanın örfü dikkate alındığında- yılların geçmesi lazım ki evlilikler ve boşanmalar için yeterli zaman olsun. Aynı zamanda her evliliğin süresinin ne kadar olduğunu bilmediğimizden evlilikle boşanma arasındaki süreyi de hesaplayamayız. Yukarıdaki açıklamada bunu bilmeye yardımcı olmayacaktır.

2- Ehl-i Sünnet’in rivayetlerini, bu cümleden Vakıdî’nin Ali b. Hüseyin’den (a.s) naklettiği rivayetleri bir kenara bıraksak bile, Şia muhaddislerden Kadı Numan, kendi kitabı olan Daaimu’l-İslâm’ın c.2, s.258’de İmam Bâkır’dan (a.s) rivayet nakletmiştir. İmam’ın (a.s) şehadetinin ise h.114 yılında ve Mansur’dan veya Muhammed b. Abdullah b. Hasan b. Hasan’ın (a.s) kıyamından önce olduğunu biliyoruz: “Ebu Cafer Muhammed b. Ali buyurdu ki: Ali (a.s) şöyle buyuruyordu: “Hasan’ı evlendirmeyin, çünkü o çok talak veriyor.”

Ayrıca fıkıh kaynaklarından sayılan Şia hadislerin çoğu İmam Sadık’tan (a.s) rivayet edilmiştir. Onun (a.s) Peygamber’den (s.a.a) ve İmam Ali’den (a.s) (h.11 ve 40’ta dünyadan göçmüşlerdir) naklettiği rivayetler önceki kitaplarda yoktur. O zaman onlardan şüphe mi etmek gerekir?

Mansur’a dayandırdığınız şey hakkında şu noktalara dikkat çekmek istiyorum:

a) Mesud’un dediğine göre İmam’ın (a.s) sulhundan (Muaviye’yle yaptığı sulh) sonraki döneme aittir. Hâlbuki Şia kitaplarındaki hadisler gösteriyor ki, boşanmalar Emiru’l-Muminin’in döneminde gerçekleşmiştir.

¹⁶ Mehdi Mehrizî, Teemül-i der Ahadis-i Kesret-i Talak, Mecelle-i Peyam-ı Zen, Tır 77, no: 76’dan az bir değişikliklerle ictibas edilmiştir.

b) İki ciltlik Murucu'z-Zeheb'in 482. sayfasında Abbasî halifelerinden Mansur'un h. 145 yılında Hasanî seyyidlerinin kıyamından sonra Haşimiye'de Horasanlılar'a yaptığı hutbesinde şöyle dediğini nakleder:

“Ondan sonra Hasan b. Ali (r.a) başa geçti. Vallahi kendisine mal verildiğinde kabul edecek biri değildi. Muaviye hile yaparak ona, “Seni veliyy-i ahdim ediyorum” dedi. Sonra onu azletti, O’nu bulunduğu durumdan çıkardı. Oda teslim etti ve kadınlara yöneldi, evlenip boşanmadığı gün yoktu. Yatağında ölünceye kadar bu böyle devam etti...”

Bu haber yalnızca Mesudî'ye (ö. 346 h.) aittir. Tabakat-ü İbn Saad (ö. 230 h.) 7/535, Tarih-i Yakubî (h.292'de hayattaydı) 2/376 ve Ebu'l-Ferec'in (h.284-356), Mekatilu't-Talibin (bu olay 157'den 201. sayfaya kadar genişçe ele alınmasına rağmen) gibi tarih kitaplarında bu hutbe yoktur.

Öte yandan Tarih-i Taberî (7/570) gibi diğer eski kaynaklarda Mansur'un sözlerini halka yaptığı hutbe olarak değil, gerçekte Muhammed b. Abdullah b. el-Hasan Nefsi'z-Zekiyye'nin (ki kendisini Mehdi biliyordu) mektubuna cevap olarak gönderdiğini görüyoruz. Ayrıca bu mektupta boşanmalar olayına en küçük bir işaret göze çarpmamaktadır: “Sonra Hasan, birçok hırka ve dirhem karşılığında Muaviye'ye biat etti ve Hicaz'a gitti. Şialarını Muaviye'nin eline teslim etti. Ve işi ehli olmayana bıraktı.”

İbn Cevzî (h. 597) (el-Muntazam fi Tarihi'l-Müluk ve'l-Ümem (8/66)), İbn Esir (h.630) (el-Kâmil fi't-Tarih (5/154)), İbn Kesir (h.710-774) (el-Bidaye ve'n-Nihaye (13/361)) gibi sonradan gelen tarihçilerde Mansur'un yazısını yukarıda zikredildiği şekilde rivayet etmişlerdir. Hatta Şia'nın görüşüne göre tarih yazan Hacı Şeyh Abbas Kummî'nin “*Munteha'l-Amal*” kitabında da bu mektuplaşma meselesi şöyle rivayet ediliyor: “*Ebu Cafer Mansur, Muhammed'e güvence vermek için barış mektubu yolladı. Muhammed, ona kesin cevap verdi... İkincisi Ebu Cafer ona mektup yazdı ve bazıları hasep ve nesep yoluyla mücadeleye koyuldu. Bu kısa kitapta bu yazışmaları getirmeye imkân yoktur. İsteyenler Tezkiret-i Sibt'a vs. başvurabilirler.*”

Tarihçilerin bu konudaki icmasına göre böyle bir hutbenin olduğuna yakın edilemez. Şia'nın Berkîy, Kuleynî gibi muteber muhaddisleri, rivayetlerini Mesudî'nin Murucu'z-Zeheb gibi haber-i vahidinden alabilirler mi? Hâlbuki Benî Abbas'ın nüfuzunun etkisinde kalan Taberî vb. gibi tarihçiler bu haberi getirmemişlerdir.

3- Talak helal fiildir. Tathir âyetiyle çelişecek bir günah değil ki Allah'ı rencide etsin. Hadislerde hatta onun doğru olarak yerine getirilmesi için “*Kılıç ve kırbaç*” konusu söz konusu edilmiştir. (Kâfi, 6/56ve 57) Hadislerde yasaklanan şey “kötülük olmadan verilen talak” veya “ilişkiye girilmiş kadının talak” ıdır. Kınanan talak “cinsel zevke düşkünlük talak” ıdır. (Kâfi, 6/54 ve 55, Bâb-ı Kerahet-i Talak-ı Zevcetü'l-Muvafakat) Tarihe baktığımızda Resulullah'ın (s.a.a) kendisinin de 17 eşinden 5'ine (yaklaşık üçte biri) talak verdiğini göreceğiz. (Belamî'ye ait olduğu söylenen Tarih-i Taberî'nin tercümesi, (1/308-311)) Başka kaynaklar da (Tarih-i Taberî 6 yerde, İbn Esir 5 yerde vs.) Peygamber'in (s.a.a) talaklarını yazmışlardır. Ayrıca kadınlara düşkünlük özellikle o zamanlarda yaygın bir şey olduğundan İlahi insanların beğenilmiş özellikleriyle, Allah'ın karşısında ibadet

etmeleriyle veya insanların işleriyle uğraşmalarıyla tezada düşmezdi. Bu yüzden bahanelerin dayanabilecekleri bir şey değildir.

Peygamber (s.a.a) namaz ve ıtırın yanında kadınları da her şeyden çok sevmiş, gözünün nurunun namazda ve lezzetinin de kadınlarda olduğunu buyurmuştur. (Kâfi, 5/321, 6,7 ve 9. hadisler) Şeyh Saduk ve Kuleynî'nin İmam Rıza'dan (a.s) naklettikleri rivayetlere göre "çok cinsel ilişkide bulunmak" Peygamberlerin sünnetlerindedir ve Onların Allah'ın ve halkın karşısındaki görevlerine engel değildir. (Tehzibu'l-Ahkam, 7/403 ve 404, hadis:1611; Kâfi, 5/320, hadis: 3) İmam Bâkır (a.s) buyuruyor: "Ben kadınları seven bir erkeğim ve onlar için kendime bakım yaparım (kına yakarım)." (Kâfi, 6/480, Bâbu'l-Hizab,hadis: 3) Yine İmam Sadık'tan (a.s) "kadınları sevme"nin Peygamberlerin (a.s) ahlâkından olduğu (Tehzib, 7/403, hadis:1610; Kâfi, 5/320, hadis:1) ve onlarla cinsel ilişkinin en lezzetli şey olduğu nakledilmiştir. (Kâfi, 5/321, hadis:8 ve 10) Hatta imanun artmasının kadınları sevmeye bağlı olduğunu belirtmişlerdir. (Kâfi, 5/320-321, hadis:2 ve 5) Yukarıdaki söylenenler dikkate alındığında ne kadınlara düşkünlük ayıp sayılmaktadır, ne de delilli talak. Öyleyse düşmanlar neye göre İmam'ın (a.s) boşanmalarını eleştiriyorlar?

4- Çocukların sayısı eşlerin sayısı için kesin bir gösterge değildir. Bunun için verebileceğimiz en güzel örnek belki de Resulullah'ın (s.a.a) kendisidir. Belamî'ye ait olduğu söylenen Tarih-i Taberî'nin tercümesine (1/308-311) göre Resulullah'ın (s.a.a) tüm yaşamı boyunca 17 eşi ve 2 cariyesinden (toplam 19 kadın) yalnızca 9 çocuğu vardı. Hâlbuki İmam Hüseyin'in (a.s) 5 eşinden (dedesinin eşlerinin sayısının dörtte biri) bu sayıda (8-9) çocuğu vardı. Veya Hz. Ali'nin (a.s) Ensab kitaplarına göre 9 ya da 10 tane eşinden (Peygamberimizin eşlerinin sayısının yarısı kadar) 33 tane çocuğu vardı. (Peygamberimizin çocuklarının sayısının üç katı kadar.)

Bu kadar çocuk sayısı ile eşlerin sayısı anlaşılabilir mi? Tarih kitaplarında kişilerin eş ve cariyelerinin hepsi yazılmamıştır. Aksine genellikle eğer çocukları varsa, isimleri söylenir. Çocukların isimleri söylendiği zaman annelerinin isimleri de söylenir. Cariyelerde ise genel olarak "Ummu'l-Veled" tabiriyle yetinilirdi. Hz. Ali'nin (a.s) Nehcü'l-Belağa'da (23/3) zikrettiği isimler hakkında bilgimiz var mı? Bu yüzden çocukların azlığı dikkate alındığında İmam Hasan'ın (a.s) eşlerinin isimleri hakkında fazla bir beklentimiz olmamalıdır.

5- Evvela bu rivayetin kaynağının söylenmesi gerekir. İkincisi Hz. Hatice'nin (s.a) evliliğine ait rivayet senet yönünden sahih olsa bile zikredilen karinelere baktığımızda kınanan şey yine zevk boşanmasıdır. Son olarak söylemeliyim ki, hadisleri incelerken Ehl-i Sünnet'in rivayetlerini dikkate almasak bile Şia'nın eski kitaplarında 4 tane hadis vardır. (el-Mehasin, 2/601; el-Kâfi, 6/56 (iki hadis) ; Daaimu'l-İslâm, 2/257) Şeyh Hürrü-ü Âmulî, Meclisî, Şeyh Ali Nemazî, Şeyh Yusuf el-Bahranî vs. âlimlerde bu hadisleri nakletmişlerdi. Bütün dikkatlere ve titizliklere rağmen onlardan ikisini Şeyh Ali Nemazî Müstedreku'l-Sefinetu'l-Bihar'da (6/60), Şeyh Yusuf el-Bahranî Hadaiku'l-Nazire'de (25/148) ve Meclisî Mir'atu'l-Ukul'da (21/96) onaylamışlardır. Teşekkürler.

Yukarıdaki soru ve eleştiriler birkaç bölümden oluşmaktadır:

1- Onun bazı bölümleri yalnızca konudan uzaklaşmaktır.

2- Bazıları, araştırmacıların verdikleri cevaptır ki insafla ele alınacaktır.

3- Bazı sözleriniz mitlak (çok talak veren) olmayı teyit etmektedir. Bunlarda incelen-dikten sonra kendi çözümümüzü sunacağız:

1. Bölüm

20 yaşında evlilik tahmininde bulunmak her ne kadar yalnızca bir varsayım ve sizin eleştirinizde yalnızca konudan uzaklaşmak olsa da mantıklı ve normal bir şeydir. Öte yan-dan bu ihtimali güçlendiren şey şudur: Bu rivayetlerin ifadelerinin akışından (eğer sahih olsalar) bütün bu uyarıları Hz. Ali'nin (a.s) Kûfe'de yaptığı anlaşılmalıdır. Zira bir riva-yette şöyle buyurmaktadır: “*Ali Kûfe’de kalktı...*”¹⁷ Bir başka rivayette buyuruyor: “*Ali minberde şöyle buyurdu...*”

Hz. Ali'nin (a.s) minberlerinin Kûfe'de ya da halifeliği döneminde olduğunu biliyo-ruz. Buna ek olarak rivayetlerin birinde şöyle gelmiştir: Hz. Ali (a.s) Kûfelilere bu ko-nuyu söylemiştir. Biri dedi ki: “*Ben Hasan’a (a.s) kız vereceğim, zira o Peygamber’in ve Emiru’l-Muminin’in evladıdır.*” Kûfe’deki zâhirî halifeliğinden sonra Ona bu lakapla herkesin içinde hitap edilmiştir. Öyleyse bu evlilik ve boşanmaların hepsinin Kûfe’de ol-duğu sonucuna ulaşabiliriz.

İmam Hasan'ın (a.s), o kadar savaş ve diğer devlet işlerinin yanında evlenme ve bo-şanmalar yapması pek de mantıklı gelmiyor.

2. Bölüm

a) Sizin yaptığınız “Bu konu İmam Sadık'ın (a.s) zamanında, yani İmam Mücteba'dan (a.s) yaklaşık bir asır sonra yayılmıştır” eleştiriye biz de katılıyoruz. Çünkü sizinde de-diğiniz gibi rivayetlerimizin çoğu İmam Sâdık'tandır. Ve esas itibarıyla Masum İmamlar (a.s) hakkında tarihin uzaklık ve yakınlığı konusu asla söz konusu değildir.

b) İncelemenin başka bir bölümünde, araştırmacı verdiği cevapta İmam Hasan'ın (a.s) mitlak olmasını, düşmanların, Hasanî seyidleri kınamak için ellerinde bir bahane olduğunu zikretmiştir. Bunlar Ehl-i Beyt'in (a.s) düşmanlarının sözlerinde gelmiştir. Araştırmacı bu-nunla yalnızca “mitlakın kabih olduğunu” ispat etmeye çalışmıştır. Sizde belirttiğiniz gibi bu nakil yalnızca Mesudî'nin kitabında gelmiştir. Ama bu asıl konudan uzaklaştırmıyor.

c) Hatırlatmak gerekir ki, bu nispet sadece Mesudî'nin kitabında gelmemiştir. Tam ve birkaç rivayet halinde, ondan yaklaşık bir asır önce yaşayan İbn Saad'ın Tabakat'ında da gelmiştir.

d) Merhum Berkî ve Kuleynî'de Mesudî'den (ö. 346) önce yaşadıklarından, ondan rivayet nakletmelerinin manası yoktur. Buna göre “Berkî ve Kuleynî gibi Şia'nın mu-teber muhaddislerinin rivayetleri Mesudî'nin Murucu'z-Zehab'indeki haber-i vahidden

¹⁷ Muhammed b. Hasan Hürr Âmulî, Vesailu's-Şia, c. 15, s. 268, 2. hadis.

kaynaklanması kabul edilebilir mi?" eleştirisi yersizdir. Ayrıca araştırmacının böyle bir iddiası yoktur. Evet, sizinde dediğiniz gibi çocukların sayısı, eşlerin sayısının bir göstergesi olamaz.

3. Bölüm

Asıl eleştiri, bazı rivayetlerde İmam Hasan Mücteba'ya (a.s) neden mutallak nisbeti verildiğidir. Siz bu eleştirinin cevabında birkaç noktaya işaret etmişsiniz:

1- Çok talak vermek, başka bir deyişle mitlak olmak imamet ve ismet makamıyla hiç bir şekilde çelişmemektedir.

2- Rivayetlerde yasaklanan şey "mitlak -ı zevvak" tır. Yani insan zevkine kadınlarla evlenir, sonrada boşar. İmam Hasan (a.s) hakkında böyle bir şey söylenmemiştir.

3- İslâm Peygamberi de eşlerinden beş ya da altısını boşamıştır.

Cevabınızın birinci bölümü hakkında diyoruz ki: Boşama şer'i yönden beğenilen bir şey değildir. İmam Sâdık (a.s) buyuruyor:

"Allah katında boşanmaktan daha nefret edilen bir şey yoktur."¹⁸

Çok talak vermenin Allah'ın yanında ne kadar kötü olduğu bilinmektedir.

Bizim inancımıza göre Masum İmam gibi birisi hiçbir mekruhu işlemez, hatta mekruh olmayan ama halkın hoşuna gitmeyen bir şeyi de yapmaz.

Talak, kadın geçimsiz olduğu zaman mekruhtur diyebilirsiniz. Bu doğru bir sözdür, ancak bu rivayetlerde İmam'a (a.s) nispet verilen en az elli evlilikten bir tanesi bile geçimsizlikten değil midir? Şiiilerden gelmeyen rivayetlere baktığımızda, böyle bir iftirayı İmam'a (a.s) nasılda ustaca attıklarını göreceğiz. İbn Kesir Bidaye ve Nihaye'de Vakıdî'den, o da kendi senet silsilesiyle Ali b. Hüseyin'den şöyle rivayet eder:

"İmam Hasan mutallaktı; kendisini seven kadından başkasını boşamazdı."¹⁹

Yani İmam'ın talak verdiği bütün kadınlar uyumlu idiler! Veya en azından onlardan çoğu için bu ihtimal yersiz değildir. Bu rivayetler 4. İmam'dan ve bu şekilde İmamiye kitaplarında asla yoktur. Çünkü gerçek olmadığı için çeşitli sebeplerden dolayı onu nakletmemişlerdir. Ama maalesef bu iftiraların izi -her ne kadar sınırlı ve düzenlenmiş olsalar da- Şia kitaplarında da görülmektedir.

"*Mitlak olmak ve esas itibarıyla talak vermek haram değil ki İmamların (a.s) makamlarıyla çelişsin*" sözünüze karşılık diyoruz ki: Evet ama bütün bu rivayetlerin akışından, böyle bir özelliğin kınanmış olduğu anlaşılmaktadır. Öyleki Vesailü's-Şia bu rivayetlerden birini "*Meşveret İstenen Kimsenin Hakikati Söylemesinin Farz Oluşu*" bâbında getirmiştir. Bu kitabın bir başka bölümünde iki rivayeti "Mitlak Erkeğin İsteğinin Kabul

¹⁸ Vesailü's-Şia, c. 15, s. 267, Ebvab-ı Mukaddimat-ı Talak, 1. Bâb, 2. hadis.

¹⁹ İsmail b. Ömer İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, c. 8, s. 38, Daru'l-Fikr, Beyrut, h.k. 1407; et-Tabakatu'l-Kubra, c. 1, s. 302.

Edilmesi” bâbında getirmiştir. Hadaikkitabında da İmam'ın (a.s) mutallak olduğu hadisinin açıklamasında diyor ki: “*Hasan (a.s) o kadar talak verdi ki, Ali (a.s) Kûfe minberinde onu azarladı.*”²⁰

Biharu'l-Envar'ın İbn Şehraşub'un Menakıb'ından aktardığı şey, açıkça bu özelliğin İmam Hasan (a.s) konusunda kınanmış olduğunu ortaya koymaktadır: Hasan (a.s), 250 veya 300 kadın almıştır! Hz. Ali (a.s) de onun bu işinden çok rahatsız olduğu için hutbe-lerinde “Hasan'a kız vermeyin, çünkü o çok talak verendir.” demiştir.

2. bölüme cevap olarak şunları söyleyebiliriz: Daha öncede belirtildiği gibi birincisi, Ehl-i Sünnet'in rivayetlerinde İmam Hasan'ın (a.s) mitlak olduğu zikredildikten sonra bir cümle var ki, uydurmacıların niyetini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Onlar da “*mitlak-ı zevvak*”ın mukaddes şeriatta lanetlendiğini bildikleri için İmam'ın (a.s) talaklarını söyledikten sonra şu cümleyi eklemişlerdir: “*Boşadığı her kadın uyumlu idi ve İmam'ı (a.s) seviyordu.*”

İkincisi, talakın mukaddematı bâblarının rivayetleri incelendiğinde dikkat çekici bir rivayetle karşılaşırız; konumuz için önemli olduğundan rivayetin kendisini getiriyoruz: İmam Sâdık (a.s) buyuruyor: “*Allah her mitlak ve zevkine düşkünün düşmanı bilir.*” Bu rivayetlerde zevke düşkünlük mitlaka atfedilmiştir. Diğer hadislerde ise zevke düşkünlük mitlakın sıfatı iken burada ayrıca gelmiştir. Mitlak olmak, zevke düşkün olmanın dışında da kötüdür.

Üçüncüsü, bir rivayette cinsel zevke düşkünlük, mitlakın sıfatı getirilmiş olsa da geçimsiz kadının Allah katında hiç kabahati olmadığı manasına gelmez. Öyleyse Ehl-i Beyt'in (a.s) rivayetlerinde neden geçimsiz kadınlarla geçinme bu kadar tavsiye edilmiştir?

Üçüncü bölüme cevap olarak da şunları söyleyebiliriz: Diyorsunuz ki, Peygamberimiz (s.a.a) de 17 eşinden beşini (yaklaşık üçte birini) boşamıştır. Bu konu doğru olsa bile yanlış bir nispet ve batıl bir kıyastır. Çünkü örfte 17 kadından beşini boşayana mitlak demezler. Varsayın ki bir ya da iki karısı olan kimse ikisini de boşuyor. Onun boşamaları eşlerine göre %100'dür. Çünkü onun bir ya da iki eşi var ve her ikisini de boşamıştır. Ama kimse ona mitlak demiyor. Bu sayıda talak nere, İmam'a nispet verilen elli veya üç yüz talak nere?

Son Söz

Menakıb'da zikredilen konuyu rivayetlerden çıkarırsak (ki hak da budur), dört rivayete ulaşıyoruz. İki rivayet Kâfi'de, bir rivayet Daaimu'l-İslâm'da, bir rivayet de Berkî'nin Mehasin'inde gelmiştir.

Ne Mehasin Şia'nın birinci derece kitaplarındandır, ne de Berkî üst düzey muhaddislerden. Necaşî onu şöyle anlatıyor: “*O güvenilir birisidir. Ama zayıflardan naklediyor ve*

²⁰ Yusuf b. Ahmed Bahranî, el-Hadaiku'n-Nazira, c. 25, s. 148, Camia-yı Müderrisin-i Havza-yı İlmiyye-i Kum yayınları, h.k. 1405.

mürsel hadislere güveniyor."²¹ Mehasin, Kuleynî, Saduk ve Şeyh Tusî'nin elinde olmasına rağmen onların üçü de bu rivayeti getirmemişlerdir. Daaimu'l-İslâm'ın rivayeti, kitabın zayıf olmasının dışında mürseldir ve Kuleynî, Saduk ve Şeyh Tusî gibi büyükler ona itina etmemişlerdir.

Kâfi'deki İki Rivayet

1- Hamid b. Ziyad: Bu rivayet Vakıfiye mirasındandır. Hamid b. Ziyad ve İbn Semae Vakıfiye'nin ileri gelenlerindedir. İbn Semae hakkında: "*O vakfta inatçı ve mutaassıptı idi.*" denilmiştir.²² Bu grubun rivayetleri İmamlara (a.s) sunulduğunda bunları temizlemişlerdir. Şeyh Saduk ve Şeyh Tusî gibi büyüklerde bu rivayeti getirmemişlerdir.

Bu bâbda sınırlı rivayet, bir kere ve yalnızca bu kitapta gelmiştir. Öyleyse bu konudan kaynaklanan birçok eleştiriyi ona dayanarak göz ardı edemeyiz.

2- Yahya b. Ebi'l-Âla: Rical ve teracim kitaplarımızda meçhul biridir. Hakkında hiçbir bilgi yoktur.²³ Belki de bu sebepten dolayı (sizin iddianızın aksine) Merhum Meclisî onu Mir'atu'l-Ukul'da bu rivayetin meçhul olduğunu söylemiştir.²⁴ Hadaik kitabının yazarı da bu rivayetleri (yine sizin iddianızın aksine) kabul etmiyor. Herhangi bir cevabı olmadığından kendi deyimiyle edep gereği onun hakkında herhangi bir şey yazmamıştır.²⁵ Yukarıdaki eleştiriler bu rivayetlerin muteber olmama tarafını güçlendirmektedir.

²¹ Rical-i Necaşî, s. 76.

²² Rical-i Necaşî, s. 40.

²³ Ebu'l-Kasım Hoî, Mu'cem-i Ricali'l-Hadis, c. 20, s. 25.

²⁴ Muhammed Bâkır Meclisî, Mir'atu'l-Ukul fi Şerh-i Ahbari'r-Resul, c. 21, s. 96, Daru'l-Kutubi'l-İslamiyye, Tahran, h.k. 1404.

²⁵ el-Hadaiku'n-Nazira, c. 25, s. 148.